

HZ. PEYGAMBER'İN KİŞİLİĞİNİN TEMEL BİR BİLEŞENİ OLARAK EL-EMİN SIFATI*

İsmail KANBAZ¹

Öz

Emânet vasfı, ilâhî risâleti yüklenen peygamberlerin ortak sıfatıdır. Bütüncül bir şahsiyet ve tutarlı bir karakteri ifade eden bu vasfı, peygamberlerin tebliğ ve temsil görevlerinin üzerinde yükseldiği temel niteliklerdir. Peygamberler, gönderildikleri toplumlara rehberlik etmekle görevli doğal liderlerdir. Liderlerin toplumlarıyla ilişkilerindeki ilkelilik ve tutarlılık, onların söz ve eylemlerinin muhatap oldukları kitleler üzerindeki etkisiyle doğru orantılıdır. Mekke toplumunda, küçük yaşlardan itibaren söz-eylem tutarlılığı sebebiyle “el-emîn” sıfatıyla bilinen Hz. Peygamber (sav), yeni bir toplum oluşturmada bu vasfının gerektirdiği ahlakî değerlere dayanmıştır. Bu anlamda emânet vasfı, literal anlamının ötesine geçerek nübüvvetin ontolojik değeriyle yakından irtibatlı bir kavram olarak değer kazanmaktadır. Risâletin üzerinde yükseldiği ahlakî zemin olan bu sıfat, aynı zamanda peygamberlerin dönüştürücü liderlik gücünün de temel dayanaklarından biridir. Emânet vasfının literal anlamının ötesine geçerek bir kişilik bileşeni olması bu sıfatın Kişilik Psikolojisi çerçevesinde ele alınmasını gerektirmektedir. Çünkü kişiliğin, davranışların tutarlılık ve kararlılığı neticesinde oluştuğu göz önüne alındığında emânet vasfıyla ilişkisi daha belirgin hale gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Emânet vasfı, Hz. Peygamber, Kişilik, Risâlet

* Bu makale, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda 28.09.2021 tarihinde kabul edilen “Hz. Peygamber'in Kişiliğinin Hadislerin Sıhhatini Tespitteki Yeri” isimli tezimizden faydalanılarak hazırlanmıştır.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü, ismailkanbaz@gmail.com ORCID: 0000-0003-1942-2505

THE ATTRIBUTE OF AL-AMIN AS AN ESSENTIAL CONSTITUENT OF THE PERSONALITY OF THE PROPHET MUHAMMAD (PBUH)

Abstract

The attribute of trust is the common attribute of the prophets who were given divine prophecy. This quality, which expresses a holistic personality and a consistent character, is the basic quality on which the prophets' mission of preaching and representation rises. Prophets are natural leaders tasked with guiding their societies. The principledness and consistency in the relations of the leaders with their societies is directly proportional to the impact of their words and actions on the society. Known as "al-emin" in the Meccan society due to his word-action consistency from an early age, the Prophet Muhammad (pbuh) relied on the moral values required by this qualification in creating a new society. In this sense, the attribute of trust goes beyond its literal meaning and gains value as a concept closely related to the ontological value of prophethood. The fact that the trust attribute goes beyond its literal meaning and becomes a personality component requires it to be handled within the framework of Personality Psychology. Because when it is considered that personality is formed as a result of consistency and determination of behaviors, its relationship with attribute of trust becomes more evident.

Key words: Attribute of Trust, Prophet Muhammad, Personality, Prophecy

GİRİŞ

Son ilâhî vahyin risâlet görevini deruhte eden Hz. Peygamber, insanlık tarihinin şahit olduğu en büyük ahlakî devrimlerden birini gerçekleştirmiştir. Hz. Peygamber'in başarısındaki en büyük payın, onun tutarlı şahsiyet ve karakterine ait olduğunu ifade etmek abartı sayılmamalıdır. Zira onun kişiliğinin en belirleyici unsurlarından biri, onun tutarlılığına ve ilkeli duruşuna telmihte bulunan "el-emîn" vasfıdır. Hayatı boyunca sergilediği bütün tutum ve davranışlarının kaynağı olan bir kişilik özelliği olarak bu sıfatın kişilik kavramıyla ilgisi göz önünde bulundurularak analiz edilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Hz. Peygamber'in nübüvvet öncesinde geliştirdiği bir kişilik özelliği olan bu nitelik, onun nübüvvet sonrası hayatının da temel bir değeri olmuştur. Zira risâletin üzerinde yükseldiği temel değerlerden biri olarak eminlik vasfı, elçinin aktardığı vahiy hususunda itimat edilir bir karakter ve şahsiyete sahip olmasını ifade eder. Sözün ilâhî kaynağa nispetinin gücü, o sözü aktaran elçinin emânet vasfıyla doğru orantılıdır. Bu noktada emânet, peygamberlerin liderlik özellikleriyle yakından ilişkili bir husûsiyet olarak da ele alınmalıdır.

Peygamberler, toplumların zihinsel, sosyal ve psikolojik değişim ve dönüşümlerine rehberlik eden tabîî liderlerdir. Benlik Kuramcılarında Abraham Maslow'un kişilik kuramında önemli

bir yeri olan “self-actualization (kendini gerçekleştirme)” kavramı, Hz. Peygamber'in liderlik özelliklerini anlamada bize önemli bir veriler sunar. Bu kavram, hadiselerin ve insanların değerlendirilmesinde derinlemesine tahlil yeteneğine sahip olmayı ve toplumun hâkim anlayışına tabi olmak yerine onu değiştirme ve dönüştürme iradesi göstermeyi ifade eder. (Schultz P. & Schultz S., 2011, s. 340)

Bu bağlamda Hz. Peygamber, peygamberlik öncesindeki tecrübe ve gözlemleriyle nübüvvet sonrasındaki ilâhî vahyin rehberliğini birleştirmiş, toplumun sosyo-kültürel dinamiklerini dikkate alan nebevî zekasıyla kısa bir süre zarfında yeni bir toplum teşkil etmiştir. Hz. Peygamber'in en güzel örneğini sergilediği “Dönüştürücü Liderlik”, toplum-lider ilişkisinde kararlı ve tutarlı şahsiyetin merkezi rol oynadığı bir liderlik türüdür. Zira bu liderler, bütüncül kişilikleri sayesinde tabilerinin de kendi potansiyellerini ve gerçekliklerini (self-actualization) ortaya koymalarına imkân verecek bir rehberlik sergilerler. (Bass B. M. & Bass T., 2008, s. 873) Bu rehberlik, kendilerine tabi olanlarla ahlakî prensiplere dayanan bir muamele içinde olmalarını, toplumun her kesimine karşı adâlet ve hakkâniyet esaslı bir yaklaşım içinde olmalarını gerektirir. Bu yaklaşımın doğal sonucu da, bu liderlerin tâbileri nezdinde saygınlık ve itibar kazanarak toplumun yönlendirilmesi hususunda gerekli psikolojik desteği ve hareket kabiliyetini elde etmeleridir. (Bass & Riggio, 2006, s. 40)

Doğal liderler olan peygamberlerin kişilikleri, muhataplarının kararında önemli bir etken olmuştur. Çünkü peygamberlerin ilâhî boyutla kurdukları bağ, onların toplumlarıyla ilişkilerine, kişilik ve karakterleri aracılığıyla yansımıştır. Aracılık ettikleri vahyin ilk muhatapları bizzat kendileridir. Dolayısıyla onları temsil ve tebliğ misyonları, kişilikleriyle yakından irtibatlıdır. Temsil misyonları gereği, önce kendileri ilâhî hakikatleri içselleştirmiş ve onları eylem ve tutumlara dönüştürmüş, akabinde bu hakikatleri insanlara ulaştırma misyonu olan tebliğ görevlerini ifa etmişlerdir. Bu yönüyle temsil, tebliğin ön koşuludur. Bir başka ifadeyle tebliğ, kişiliğin yansıması olan temsil üzerinden gerçekleşmektedir. Bu bağlamda önce, kavramsal bir çerçeve oluşturması açısından Psikoloji biliminin insan kişilik ve davranışına dair söylediklerini bir özet olarak sunmak yerinde olacaktır.

1. PSİKOLOJİ'DE KİŞİLİĞİN MAHİYETİ

İnsanlar, insan ırkına ait fiziksel ve biyolojik özellikler itibariyle ortak bir paydada birleşmeler de farklı kişilik özellikleriyle birbirlerinden ayrılırlar. Psikoloji biliminde “kişilik” için bir çok farklı tanım öne sürülmüştür. (Yanbastı, 1990, s. 10-11) Bu farklı tanımların sebebi, psikologların insan ve davranışlarını anlamlandırmak üzere birbirlerine karşıt kuramlar

geliştirmiş olmalarıdır. Psikolojinin felsefi kökenlerine işaret eden bu kuramlarda, psikologlar ampirik yöntemleri uygulayan bilim adamlarından ziyade insanı ve yaşadığı evreni tanıma çabası içinde olan filozoflar gibi farklı hareket noktalarını dayanak edinmişlerdir. Bunun sonucunda Psikoloji’de farklı kişilik tanımları geliştirilmiştir. (Cloninger, 2009, s. 3) Ancak nasıl felsefede “a priori” denen, formel mantık ve matematikte tecessüm eden (Cevizci, 1997, s. 57) ve deneyden bağımsız olan bir bilgi alanı mevcutsa, Psikoloji’de de farklı yaklaşım ve hareket noktalarına sahip kuramların insan davranış ve kişiliğine dair ortak bir zemini söz konusudur. Aşağıdaki tanım bu ortak zeminin unsurlarını bir araya getirmesi açısından zikre değerdir:

“Kişilik, bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu ilişki biçimi neticesinde oluşan, onu diğer bireylerden ayırt eden tutarlı ve yapılaşmış özelliklerin tamamıdır.” (Cüceloğlu, 1997, s. 404-405) Bu tanımdan hareketle kişiliğin ayırt edicilik (distinctiveness), tutarlılık (consistency) ve yapılaşmış (structured) olması yani kendi içinde anlamlı bir bütünlük teşkil etmesinin onun en temel özellikleri olarak ön plana çıktığı söylenebilir. Tanımda yer alan ve kişiliğin “bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu ilişki biçimi neticesinde oluşması” ifadesi ise kişiliğin sabite ve değişkenlerine işaret etmesinin yanı sıra onun coğrafya, kültür ve toplumla ilişkili dinamik yanına da imada bulunur. (Apaydın, 2016, s. 138) Tanımdaki “yapılaşmış” (structured) olma niteliğinin, “tutarlılık” (consistency) niteliğinin zorunlu bir sonucu olduğu hususunu göz önüne aldığımızda, kişiliği oluşturan iki temel özelliğın olduğunu söyleyebiliriz:

-Bireyin tutarlı davranış kalıpları

-Kişilik içi süreçler

“Tutarlı davranış kalıpları”, davranış biçimlerinin farklı değişkenler karşısında ana rengini ve karakterini korumasını ifade ederken “kişilik içi süreçler”, aynı değişkenlere gösterilen farklı tepkilerin orjinine (varlık tasavvuru, dünya görüşü, kültür ve gelenek vb.) işaret eder. (Burger, 2019, s. 4) Bu tanıma göre kişilik, olumlu ya da olumsuz bir mahiyet arz edebilir. Kişilerin yetişme tarzı, hayata bakış açıları, çevre ve kültür etkileşimi neticesinde şahsiyetleri şekillenir, bunlar da tutum ve davranışlar olarak hayata yansır.

2. BİR KİŞİLİK BİLEŞENİ OLARAK “EL-EMİN” VASFI

Bu girizgâhtan sonra Hz. Peygamber’in “el-emîn” vasfına dair tarihî realiteyi sunarak bu sıfatın tahliliyle devam etmek istiyoruz. Siyer ve hadis kaynakları, Hz. Peygamber’in

risâletten önce Mekke'de dürüstlük ve doğru sözlülüğünün toplumsal bir te'yidi olarak "el-emîn" sıfatıyla iştihar ettiğini kaydetmektedir. (İbn Hişâm, 2000, I/234; İbn Sa'd, 1968, I/121, 156; İbn Kâni', 1418, I/300) Kâbe'nin Mekkeliler tarafından yeniden inşasında ortaya çıkan ve kabile çatışmasına dönebilecek kadar sert tartışmaların yaşandığı bir kavganın, Hz. Peygamber'in hakemliğinde herkesin takdir ve övgüsüne mazhar olacak şekilde çözüme kavuşturulmasını ifade eden "hakem olayı", onun bi'set öncesi hayatının önemli sahnelerinden biri olarak kayıtlara geçmiştir. (İbn Hişâm, 2000, I/233-234; İbn Ebî Şeybe, 1989, VI/11; Ahmed b. Hanbel, 1992, III/425; Ezrakî, 2003, s. 241) Bir başka örnek olarak Rum İmparatoru Herakleios'un (610-641) huzuruna çıkan Ebû Süfyan'ın, imparatorun Hz. Peygamber'le ilgili sorularına verdikleri cevaplar, onun Mekke hakkında bıraktığı olumlu intibaa dair önemli veriler sunan bir olay olarak hadis kaynaklarındaki yerini almıştır. (Ahmed b. Hanbel, 1992, I/262, 263; Buhârî, 1992, "Bed'ul-vahy" 6; Müslim, 1992, "Cihad" 74) Hz. Peygamber'le Mekke'de ticaretle iştiğal ettiği dönemde ortaklık yapanların onun hakkındaki hüsn-i şehadetlerine (Ahmed b. Hanbel, 1992, III/425) ve nübüvvetten önce Kureyş'in değerli eşyalarını Hz. Peygamber'e emanet etmelerine dair rivayetleri de (İbn Hişâm, 2000, I/485; Süheyli, 2000, IV/133; İbn Kesîr, 1976, II/234) bu minvalde değerlendirmemiz mümkündür.

Hz. Peygamber'in güvenilirliğini ifade eden "emânet" (الامانة) vasfının, kişiliğin yukarıda zikredilen iki unsurundan biri olan "davranışların tutarlılığına" işaret eden yönü olduğunu ifade edebiliriz. Dolayısıyla emânet vasfının, literal/lugat anlamının ötesinde Hz. Peygamber'in sosyal, beşerî, hukukî her türlü ilişkide belirleyici olan ilkeli ve ahlakî duruşuna tekabül ettiğini söylemek mümkündür. (Kanbaz, 2021, 162) Bu bağlamda bu vasfın; güvenilirlik, doğru sözlülük ve ilkelilik gibi ahlakî tutarlılığın muktezası olan bütün meziyetlerin toplandığı şemsiye bir kavram olarak görülmesi gerekir ki bu, nübüvvetin ontolojik değeriyle de yakından ilişkilidir. Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus vardır: Risâlet görevini yüklenen peygamberler, dikey düzlemde vahye mazhar olurken, yatay düzlemde ise vahyin tebliğ ve temsiliyle yükümlüdürler. Vahiy iddialarının tek delili, kararlı ve tutarlı şahsiyetleri, bir başka ifadeyle söz-eylem tutarlılıklarıdır. Muhataplarının onların davetine yönelik ret ya da kabul biçimindeki tepkileri, onların iddialarındaki samimiyet ve sadakat üzerinden şekillenir. Elbette ret için birçok psikolojik ve sosyal saik vardır. Örneğin Peygamberi yakından tanıyan ve hâmilliğini üstlenen amcası Ebû Tâlib, bir boy lideri olarak psikolojik ve sosyal bazı gerekçelerle yeğeninin davetine icabet etmemiştir. (İbn İshak, 1978, s. 237) Ancak kabul için, iddia sahibinin kişilik ve karakteriyle ilgili edinilen intiba,

belirleyicidir. Vahiy gibi değerli bir sözün kaynağına nisbetinde, onu taşıyan elçinin kişilik özellikleri en kuvvetli kanıttır. Hz. Peygamber'in iddiasının doğruluğuna kanıt olarak yaşantısını öne sürdüğü Yûnus suresindeki şu ayet, söz-eylem tutarlığının hayati önemine işaret etmesi bakımından dikkat çekicidir:

قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ طَفَقًا لَّيْتُنْتُ فِيكُمْ عُمَرًا مِّن قَبْلِهِ ؕ أَفَلَا تَعْقِلُونَ

“De ki, Allah başka türlü murad etseydi, ben size bu vahiy iletmezdim. Ancak O, mesajını başka bir surette muhakkak bildirirdi. Risâletten önce aranızda uzun yıllar bulundum. Bu hususu hiç düşünmeyecek misiniz?”(Yunus 10/16)

Bu ayetin çağrıştırdığı hakikatler, üzerinde düşünmeye değerdir. Hz. Peygamber'in ilâhî vahyin rehberliğinde gerçekleştirdiği ahlakî ve zihinsel dönüşümün üç önemli unsuru vardı: İlahî vahiy, onun tebliğ ve temsil misyonunu üstlenen Hz. Peygamber ve vahyin ilk muhatapları olan sahâbe. Vahyin dönüştürücü gücü, Hz. Peygamber'in kişiliği ve yaşantısı üzerinden muhataplara takdim edilmişti. Yani arkadaşlarının vahiyle tanışmaları, Hz. Peygamber aracılığıyla, onun Mekke toplumunda çok iyi bilinen şahsiyet ve karakteri üzerinden gerçekleşmişti. (Kanbaz, 2021, s. 2) İlk Müslümanların onu yakından tanıyan kişilerden olması onun saygın, güvenilir ve tutarlı bir şahsiyete sahip olmasını ifade eder.. (Erul, 2003, s. 61) Muhataplarının ilâhî daveti kabulü, onun elçisine olan itimatlarının bir sonucu idi. Başka bir ifadeyle, “Hz. Peygamber'in kişilik ve yaşantısı, muhatapları nezdinde vahyin orjinalitesinin bir delili, insanlara sunduğu hakikatlerin bir sağlaması olarak görülmüştü.” (Kanbaz, 2021, s. 2) Buna binaen Abdullah oğlu Muhammed'in (sav), en yakınlarına güven telkin eden biri olmasının ayrı bir anlamı vardır. Zira bir insanın her haline vakıf olan, her türlü zaafına muttali olan kişiler olan yakın akrabaları ve aile fertlerinin onun hakkındaki hüsn-i şahadetleri, onu uzaktan tanıyanlar için, o kişinin şahsiyet ve karakterine dair çok esaslı bir intiba verir.

Bu noktada Hz. Peygamber'in çocukluk arkadaşı Hz. Ebû Bekir, aynı evde beraber yaşadığı amcazâdesi Hz. Ali ve eşi Hz. Hatice'nin ilk iman eden kişilerin olmalarının psikolojik açıdan tebliğ tarihinde ayrı bir önemi vardır. (Kapar, 2003, s. 41) Öte yandan Hz. Peygamber'i yakından tanıma imkânı olmadan, onunla mü'minler arasındaki güven ilişkisi ve onun muhatapları üzerinde bıraktığı olumlu intiban etkisiyle Akabe biatlarında iman eden Medineli Müslümanların Hz. Peygamber'in kişilik özelliklerinin tesiri altında böyle bir karara vardıkları açıktır. (Kapar, 2003, s. 43)

Hz. Peygamber'in fiziksel ve ahlakî özellikleri anlatılırken yer verilen bazı ifadeler onun tanındıkça sevilen bir kişiliğe sahip olduğuna vurgu yapmaktadır. Bir kişiyi tanımadan önce ona karşı duyulan hayranlık hissi, o kişiyi tanıdıktan ve onunla aynı ortamı paylaşmaya başladıktan sonra zamanla azalarak yerini hissizliğe bırakabilmektedir. İngilizce'de "Familiarity breeds contempt." (Aşinalık hürmetsizliği doğurur./Çok muhabbet tez ayrılık getirir.) özdeyişiyle ifade edilen bu gerçek, sosyal hayatta en sık karşılaşılan durumlardan biridir. Özellikle aynı ortamı paylaşan bireyler arasında oluşan bu duygusal aşınma, bazen Psikoloji'de "aleksitimi" (duygu sağırlığı) kavramıyla ifade edilen ve kişinin kendi duygularına karşı bile hissizliği ifade eden (Hepözdemir, 2012, s. 26) psikopatolojik bir soruna doğru evrilebilmektedir. Pek az insana karşı hayranlık hissi onu tanımayla doğru orantılı olarak artar. İşte bu insanlar, ahlakî tutarlılığa yani emânet sıfatına sahip olan, söylem uyumuna hassasiyetle riayet eden yüksek karakterleriyle temâyüz ederler. Yukarıda değindiğimiz ve Hz. Peygamber'in tanındıkça hayranlık uyandıran kişiliğine dair rivayet şu şekildedir:

مَنْ رَأَاهُ بَدِيهَةً هَابَهُ وَمَنْ خَالَطَهُ مَعْرِفَةً أَحَبَّهُ يَقُولُ نَاعِثُهُ: لَمْ أَرَ قَبْلَهُ وَلَا بَعْدَهُ مِثْلَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

"Onu ilk defa gören vakâr ve heybetinden çekinir, mesafeli davranırdı. Ama bir kere onunla tanışıp kaynaştı mı, ona canu gönülden bağlanır ve onu tavsif ederken şöyle derdi: Gerek ondan önce gerek ondan sonra, asla onun gibisini görmedim." (İbn Ebî Şeybe, 1989, VI/328; İbn Sa'd, 1976, I/411)

Hz. Peygamber'in muhataplarıyla ilişkisinde yüksek seciye ve karakterinin onlarda bıraktığı bu etkileyici intiba, her zaman belirleyici olmuştur. Buna binâen şu husus göz ardı edilmemelidir: Vahyin ilk muhatapları, vahiyden önce Hz. Peygamber'i tanımışlardır. Onun kararlı tutum ve duruşu, davasına sadakati ve her türlü riski göze alarak misyonunu ifa etmesi, insanların İslâm davetini kabulünde ana sâik olmuştur. Kararsız ve tutarsız hiçbir lider, toplumları harekete geçirip yüksek ideallere onları sevk edemez. İlahî elçilik misyonunu üstlenen dönüştürücü bir lider olan Hz. Peygamber'in kitleleri yönlendirmedeki muharrik gücü, risâletin sağladığı psikolojik desteğin yanı sıra ilkeli ve ahlakî duruşuyla insanların sadakat ve güvenine mazhar olmasının bir neticesidir.

3. PEYGAMBERLİĞİN AHLAKÎ ZEMİNİ OLARAK "EL-EMİN" VASFI

Yukarıda zikrettiğimiz Yûnus Sûresi 16. ayetin îma ettiği ve pek değinilmeyen bir başka hususa daha değinmek istiyoruz. Genelde Hz. Peygamber'in şahsiyetinin vahiyle, özellikle ilk nazil olan pasaj ve surelerle "inşa edildiği" şeklinde bir kabul vardır. Ancak Hz.

Peygamber'in vahiyle birlikte kişiliğinin oluştuğunu söylemek abartılı bir ifade olur. Çünkü yukarıda da değindiğimiz üzere Psikoloji'de her ne kadar kuramlara göre farklılık arzetsede, "kişilik", bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu ilişki biçimi neticesinde oluşan ve onu diğer bireylerden ayırt eden, tutarlı ve yapılaşmış özelliklerin tamamı olarak kabul edilir. (Burger, 2019, s. 4)

Bu durumda ilâhî vahyin, Hz. Peygamber'in kişiliğini oluşturmaktan ziyade şekillendirdiğini ve geliştirdiğini söylemek daha yerinde olur. Zira o, kırk yaşında vahye muhatap oluncaya kadar ömrünün yaklaşık üçte ikisine tekabül eden bir süre zarfında yaşadığı Mekke toplumunda "el-emîn" sıfatının (İbn Hişâm, 2000, 1/234; İbn Sa'd, 1968, I/121, 156; Ezrakî, 2003, s. 241) gerektirdiği tutarlı ve erdemli yaşantısıyla saygın bir konum edinmişti. Dolayısıyla risâlet öncesinde Hz. Peygamber'in ilâhî vahye muhatap olmaya liyakat kesbetmiş bir fitrat ve kişiliğe sahip olduğunu söyleyebiliriz. (Daryal, 2014, s. 84) Risâlet görevinin ona tevdi edilmesinde onun vahyi algılamaya ve ona adapte olmaya hazır bir tabiata sahip olmasının yanı sıra bir anlam arayışı içinde olmasının da payı büyüktür. En'âm Sûresi'ndeki şu ayet bu bağlamda düşünüldüğünde dikkat çekicidir:

وَإِذَا جَاءَتْهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّى نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلَ اللَّهِ ۗ اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ ۗ

"Onlara ne zaman ilahî bir mesaj gelse 'elçilere indirilen bize de indirilmedikçe inanmayız' derler. Allah, risâlet görevini kime tevdi edeceğini çok iyi bilir."(el-En'âm 6/124).

Öte yandan Kur'an'da peygamberlerin "seçilmesinden bahsedilmesi" (اصطفاء/ıstıfâ), Allah'ın, mesajını tevdi edeceği elçilerde bazı hususiyetler aradığı anlamını da zımnen taşır. (el-Bakara 2/ 130; Âl-i İmran 3/33; el-A'raf 7/144; el-Hac 22/75). Esasen vahiy gibi beşerî ve ilahî boyutun kesiştiği bir olguya muhatap olacak bir insanın, bu ağır yükü ve sorumluluğu (el-Müzzemmil 73/5) kaldırabilecek olgun bir şahsiyete sahip olması, eşyanın tabiatı gereğidir. Vahiyle birlikte Hz. Peygamber için asıl önem arz eden, risâletin 'tebliğ' ile ifa edilen sosyal boyutudur. Kendi iç dünyasında ferdî sorumluluk duygusuyla tutarlı bir hayat sürdüren Hz. Peygamber'e risâlet göreviyle birlikte sosyal bir mesuliyet de yüklenmiştir. Artık o, ilahî vahyi taşıyacak, temsil ve tebliğ edecek bir elçidir. İlahî mesajlar bir yandan onun iç dünyasını tahkim ederek onu bu yeni misyonuna adapte olmaya çağırırken (el-Müzzemmil 73/ 1-8.) öte yandan Resûlullâh Muhammed olarak yeni bir kimlikle halkının karşısına çıkma özgüven ve iradesini göstermesini sağlamıştır. (Kanbaz, 2021a, s. 171) Bu anlamda "emânet" sıfatının, nübüvvet görevine zemin teşkil eden bir kişilik bileşeni olarak aynı zamanda vahye liyakate ve vahyin üzerinde yükseldiği ahlakî alana işaret ettiğini söyleyebiliriz.

“Emânet” vasfı, yukarıda da değindiğimiz üzere nübüvvetin üzerinde durduğu ahlakî zemindir. Nitekim ilahî vahiy risâlet görevini deruhte eden elçilerin, gönderildikleri toplumlara mesajlarını iletirken tutarlılık ve samimiyetlerini ifade eden şöyle bir girizgâhla kendilerini takdim ettiklerini haber verir:

أَبْلَغُكُمْ رَسُولَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ

“(Ey kavmim!), ben size ilahî hakikatleri aktaran, size karşı samimi ve dürüst davranan güvenilir bir (elçiyim.)” (el-A'râf 7/61, 67, 68)

Yine bazı peygamberlerin “resûlün emîn” (güvenilir bir elçi) oluşlarını izah sadedinde, görevlerinin tamamen hasbî ve karşılıksız olduğuna ve buna mukabil her hangi bir ücret talep etmediklerine değinmeleri, “emânet” vasfının zımnen ahlakî tutarlılığı gerektirdiğine işaret eder:

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٠٧﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا رَسُولِي ﴿١٠٨﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ

“(Ey kavmim!), ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Allah’a karşı sorumluluğunuzun farkında olun ve bana uyun. Ben buna karşılık sizden bir karşılık beklentisi içinde değilim, benim karşılığımı vermek alemlerin Rabbi olan Allah’a aittir.” (eş-Şuarâ 26/107-109; 125-127; 143-145; 162-164.)

Peygamberlerin bu sorumluluk bilinci ve tutarlılık kaygısı Şuayb Peygamber’in (as) diliyle şöyle ifade edilir:

وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَخَالِفَكُمْ إِلَىٰ مَا أَنْتُمْ عَنْهُ ۚ إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ ۚ

“Sizi nehyettiğim şeyleri kendim yapmak suretiyle bir tutarsızlığa düşmek istemem. Tek amacım elimden geldiğince ıslah çabası içinde olmaktır.” (Hûd 11/88)

Şuayb Peygamber’in namazının muhatapları üzerindeki etkisini zikreden aşağıdaki ayet de, esasen ahlakî tutarlılığa göndermede bulunmaktadır:

قَالُوا يَا شُعَيْبُ أَصَلَاتُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ نَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ ۚ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ

“Dediler ki: Ey Şuayb! Şu kıldığımız gördüğümüz namazın mı atalarımızın taptığı ilahlarımızı terketmemiz yahut mallarımızda istediğimiz gibi tasarrufta bulunamayacağımız gibi fikirleri sana telkin ediyor?” (Hûd 11/87)

Ayet zımnen, söz ve eylemleriyle tutarlı ve kararlı bir profil çizen Şuayb Peygamber’in toplumda bıraktığı intibaa işaret etmektedir. Zira Allah karşısındaki mesuliyetinin bir

yansıması olan duruşu (namazı), onun sosyal ilişkilerdeki kararlı duruşunun da kaynağı olarak görülmektedir. Bu ayet, bir önceki ayette geçen “Sizi nehyettiğim şeyleri kendim yapmak suretiyle bir tutarsızlığa düşmek istemem.” ifadesiyle birlikte okunduğunda şu mesajı vermektedir: Peygamberlerin emânet vasfı, önce onların kişilik ve karakterlerini, sonra da muhataplarının algısını ve tepkisini belirleyen temel bir niteliktir. Bu nitelik kişinin Allah’a, kendine, muhatap olduğu kitleye ve tüm varlığa karşı sorumluluk ve hassasiyet bilinciyle hareket etmeyi ve bu bilincin oluşturduğu bir tutarlılık ve kararlılığa sahip olmayı gerektirir. Bir taşın suda oluşturduğu halkalar gibi içten dışa doğru yayılan bu bilinç ve idrak, eşyayı ve hadiseleri tahlilde önemli bir zemin ve imkân sunar. Toplumları ilâhî vahyin öncülüğünde dönüştürme misyonunu yüklenen peygamberler bu zeminden hareketle kitlelere, ilahî vahyin ifadesiyle ‘beşîr’ ve ‘nezîr’ olarak rehberlik ederler.(el-Bakara 2/119; Fâtır 35/24) Bu iki nebevî nitelik, bir denge halini ifade etmektedir. Beşîr sıfatı, peygamberlerin aktivist ve eylemci yönüyle muhataplarına bir hedef belirleme çabasını ifade ederken, nezîr sıfatı, bu hedefin gerçekleştirilmesi sürecinde vüku bulması muhtemel ihlal ve ihmallere karşı bir kontrol mekanizması vazifesi görmektedir. Bu yönüyle bu iki nitelik, ifrat ve tefritten uzak dengeli ve tutarlı bir kişiliği iktiza eder. Nitekim Kur’ân muhatapları için dengeli bir toplum hedefi belirlerken Hz. Peygamber’in bu husutaki yönlendirici rolüne şöyle işaret eder:

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا

“...Peygamber sizin için siz de diğer insanlar için ahlakî bir örneklik teşkil edesiniz diye size, (ifrât ve tefrîttten uzak) dengeli ve sağduyulu bir toplum olma hedefi belirledik.”(el-Bakara 2/143)

Bu iki sıfatın da peygamberlerin emânet vasfıyla önemli bir ilgisi vardır. Peygamberlerin bu iki niteliği, genelde literal anlamlarıyla ‘müjdeleyen’ ve ‘uyaran’ olarak ayet meallerine yansıtılmaktadır. Ancak peygamberlerin ‘el-emîn’ bir lider olarak toplumla münasebetlerine vurgu yapan bu iki nitelikten özellikle ‘beşîr’ sıfatı daha derin bir analizi hak etmektedir.

Filologlar, بشر kökünün varlığın (özelde insanın) fiziksel ve haricî hususiyetleriyle irtibatlı oluşunu özellikle vurgulamışlardır. (İsfahânî, 1986, s. 62; Zemahşerî, 1965, s. 40) Bu kök anlam, İlahî vahyin dilinde peygamberlerin “beşer” oluşuna yönelik vurguyla birlikte değerlendirildiğinde peygamber-toplum ilişkisini değerlendirmede bize önemli veriler sunmaktadır: Peygamberlerin beşîr olmaları, beşer olmalarının muktezasıdır. Zira onlar, insanlar için ideal bir örneklik teşkil ederek onları fitrat yolunda tutmak için gerekli

motivasyon ve ilhamı sağlarlar. (Kanbaz, 2021, s. 72) Peygamberlerin aktivist ve motivist yönüne işaret eden bu sıfat, onların üsve-i hasene oluşlarına da imada bulunur. Zira ancak tutarlı bir kişilikleriyle saygınlık uyandıran liderler, kitleleri harekete geçirecek bir etki ve karizmaya sahiptirler. Dönüştürücü liderlerin dört önemli niteliği vardır: Kararlı duruşla sağlanan karizma, telkin ve motivasyon gücüyle yönlendirme, bireysel ilgi ve saygı, hedef belirleme. (Bass B. ve Bass R., 2008, s. 872) Bu niteliklerin tümünün, Peygamberlerin 'beşîr' sıfatında mündemiç olduğunu söyleyebiliriz.

Beşîr sıfatı, peygamberlerin muhataplarını atalar dininden vazgeçirerek Allah'tan başka kimsenin karşısında eğilmeyen ve bütün kayıtlardan azade özgür bir toplum inşa etme hedeflerinde dayandıkları en önemli hususiyetlerdendir. Nitekim ilahî vahyin, Hz. Peygamber'i "...o peygamber ki inananların sırtlarındaki yükü hafifletecek, boyunlarındaki bukağları kıracak..." (el-A'râf 7/ 157) şeklinde tavsifi, bu sıfatın toplumsal yansımalarını ve lider-toplum diyalektiğindeki işlevini göstermesi açısından zikre değerlidir. (Kanbaz, 2021, s. 72)

SONUÇ

Psikoloji'de kişiliği oluşturan iki temel bileşen vardır: Tutarlılık ve kararlılık. İlk bileşen olan "davranış ve tutumların tutarlılığı" hususu, Hz. Peygamber'in hayatında "emânet" vasfı ile tecessüm etmiştir. Emânet sıfatı, Hz. Peygamber'in hayatında literal anlamını da içine alacak şekilde derinleşerek dönüştürücü liderliğin zeminini teşkil eden bir mahiyet kazanmıştır. Nübüvvet öncesinde geliştirdiği bir kişilik özelliği olarak "el-emîn" sıfatı, onun bütün davranış ve tutumlarının muharrik gücü ve ana sâiki olarak ehemmiyet arz etmektedir. Hz. Peygamber'in Mekke toplumundaki ahlakî duyarlılık ve tutarlılığı, nübüvvet sonrasında da insanların İslam'a girmeleri için bir referans teşkil etmiş; ilahî vahyin hakikati, onun hayatı ve eylemleri üzerinden değerlendirilmiştir. Esasen bütün peygamberlerin risâlet görevlerinin ahlakî zeminini teşkil eden "emânet" vasfı, aynı zamanda onların tebliğ görevlerinin psikolojik tarafını teşkil etmektedir. Çünkü söz-eylem uyumu, peygamberliğin lâzım-ı gayr-ı mufârikı, olmazsa olmaz şartıdır. Bu anlamda Hz. Peygamber'in "üsve-i hasene" oluşunu yani örnekliğini çağımıza taşımanın yolu, "el-emîn" sıfatının gerektirdiği ahlakî tutarlılığa sahip olmaktan geçmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel (1992). *el-Müsned*. Çağrı Yayınları
- Apaydın, H. (2016). *Psikolojiye giriş*. Bilimkent Yayınları.
- Bass, B. M., & Bass, R. (2008). *The Bass handbook of leadership*. Free Press.
- Buhârî. (1992). *el-Câmiu's-sahîh*. Çağrı Yayınları
- Burger, J. M. (2019). *Personality*. Cengage Learning.
- Bass, B. M., & Riggio, R. E. (2006). *Transformational leadership*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Cevizci, A. (1997). *Felsefe sözlüğü*. Ekin Yayınları.
- Cloninger, S. (2009). Personality psychology. In Philip J. Corr and Gerald Matthews (Eds.). *The Cambridge handbook of personality psychology*. Cambridge University Press.
- Cüceloğlu, D. (2015). *İnsan ve davranışı*. Remzi Kitabevi.
- Daryal, A. M. (2014). *İslam'ın doğuşu ve yayılışının psikososyal açıdan tahlili*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Epözdemir, H. (2012). Aleksitimi: psikolojik bir semptom mu, yoksa bir kişilik özelliği mi?. *Türk psikoloji yazıları*, 15(30), 25-33.
- Erul, B. (2003). Hz. Peygamber'in risâlet öncesi hayatına farklı bir yaklaşım. *Diyanet ilmi dergi*, *Peygamberimiz Hz. Muhammed özel sayı*, 33-66
- Ezrakî. (2003). *Ahbâru Mekke*. Dâru Endulus li'n-Neşr.
- İbn Ebî Şeybe. (1989). *el-Musannef*. Dâru't-tâc.
- İbn Hişâm. (2000). *es-Sîretü'n-nebeviyye*. Dâru İhyâi 't-Turâsi'l-Arabi.
- İbn İshâk. (1978). *Kitâbü's-siyer ve'l-megâzi*. Dâru'l-Fikr.
- İbn Kâni'. (1418). *Mu'cemu's-sahâbe*. Mektebetu'l-Gurabâ'l-Eseriyye.
- İbn Kesîr. (1976). *es-Sîretu'n-nebeviyye*. Dâru'l-Ma'rife.
- İbn Sa'd. (1968). *Kitâbü't- tabakâti'l-kebîr*. Daru Sâdır.
- İsfahânî, R. (1986). *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*. Kahraman Yayınları.
- Kanbaz, İ. (2021). Hz. Peygamber'in kişiliğinin hadislerin sıhhatini tespitteki yeri. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kanbaz, İ. (2021a). Muhammedü'l-Emin'den Resulullâh Muhammed'e Hz. Peygamber'de söz-eylem bütünlüğü. *Yetkin düşünce*. 4(14), 166-172.
- Kapar, M. A. (2003). Hz. Peygamber'in güvenilirliği. *İstem*, 1(1), 39-48.
- Müslim. (1992). *el-Câmiu's-sahîh*. Çağrı Yayınları.
- Schultz, D. P., & Schultz, S. E.(2011). *A history of modern psychology*. Cengage Learning.

Yanbastı, G. (1990). *Kişilik kuramları*. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Zemahşerî. (1965). *Esâsu'l-belâga*. Dâru Sâdır.